

Драгица Ужарева

КОНДОРОВ ЛЕТ

Маријана Јовелић: *Кондор*,
Народна библиотека „Стефан Првовенчани” Краљево, 2015.

Збирка песама *Кондор* тек је друга збирка песама Маријане Јовелић, песникиње која ствара некако у потаји, тек с времена на време провирујући у јавност. Али када се она из сенке помоли на јавну сцену, колико год се трудила да остане незапажена, снага њених стихова окупира пажњу читалачке публике.

Једанаест година након објављивања прве збирке песама под називом *Каноса пред твојом душом*, Маријана Јовелић нам је даровала нову збирку песама, сасвим једноставне структуре. Она није подељена на циклусе, песме се у њој нижу једна за другом, без икаквих препрека. Због тога ова збирка, „исклесана из једног комада”, одише монументалношћу попут каријатиде. Управо то и јесте у складу са визијом жене какву нам песникиња кроз своје стихове обзнањује, жене чије је главно обележје снага. Већ уводном песмом, чији се наслов налази и у имену збирке, повлачи се оштра граница између полова. Лирско ја покушава да нас завара, узимајући на себе рухо свезнајућег приповедача, чиме се жели нагласити непристрасност у односу на *њу* и *њега*, као и на сам *живош* који је стављен између њих. Не изричу се вредносне квалификације, снага која може да буде и ратничка и материнска се не ставља изнад мушке марљивости, али се различитост не само констатује, већ и поставља као нешто на чему се заснивају и свет и живот у свету.

Ове разлике су још драматичније наглашене у песми загонетног наслова – „Кнедла”. На првом месту је разлика која се огледа у подношењу бола. Без сумње, то није без разлога стављено на прво место. На

тај начин је сугерисано да је за људско постојање најважније савладавање бола, што у ширем контексту значи да је свет такво место у ком је бол загарантован, па је и основно егзистенцијално питање превладавање бола. Хенрик Сјенкјевич је у свом роману *Пан Володијовски*, не упуштајући се у објашњавања разлика пола, уочио два начина на која људи пате. У једном случају је то страшна бујица која све носи, али када се вода смири, чини се као да никада ничега није ни било. С друге стране, има оних који пате, као кад камен бациш у реку. Споља се ништа не примећује, а на дну корита је камен који спречава нормалан ток воде, непрестано јој сметајући. На сличан начин, бирајући сасвим другачије поређење, песникиња уочава да: *Мушкарац, док њлаче, / хода по правој оштрици. // Оној која пресеца / дубоко, али уско. // Жена, док њлаче, / хода по кривој оштрици. // Оној која пресеца њлишко, / њравећи рану веће ширине / од њене сојствене*. И мада се даље кроз песму наглашава постојање и других разлика, све се ипак своди на ову прву и основну. Као да изван патње разлике нису ни важне. Мушкарац свој бол ћути, жена свој бол претвара у бисер. Поред снаге, моћ рађања и стварања (хране, односно млека, претварање песка у бисер...) оно су што одликује жену о каквој Маријана Јовелић пева.

Читајући песме збирке *Кондор* стичемо утисак да песникиња најпре има потребу да одреди свет кроз одређивање мушког и женског принципа. Јин и Јанг се употпуњују, али те очигледне различитости су ипак непремостиве. Међутим, оне нису истакнуте саме по себи. Иза свега се крије један дубљи циљ. Лирско ја, захваљујући којем најчешће чујемо један снажан женски глас: глас побуњенице, ратнице, мајке која штити своје дете, има потребу да одреди само себе. Све то упућује на песникињину потрагу за самом собом. Али до коначног одговора се не стиже. У песми „Вучија уста” читамо: *У њрошлом / живоју бејак / соколица / крвавоцрвених ноју...* Даље се током песме развија ова слика. Али она је и *Сибињанка / којој су украли / њудријеру* („Цвеће”). Она је и кондор, и вучица, и змија, и острига, и плод, и још много тога, па остаје отворено питање да ли је заиста реч о тражењу себе или песникиња осећа да у њој самој постоје безбројне могућности испољавања и да су метаморфозе неминовне из часа у час, а да и не говоримо о дужим временским интервалима. Сви се пресвлаче, сви се мењају. Питање је само ко на који начин.

Али оно што је најузбудљивије у овим, углавном дугим песмама, које одликују изузетно кратки стихови, понекад и од само једне речи, што им даје ритам марша, а истовремено говори и о својеврсној болној искиданости бића, јесте покушај да се одреди сопствени положај у односу на стварање, као и да се објасни сам стваралачки процес. Кроз низ аутопоетичких песама, као што су „Арена”, „Плићак”, „Одстрел”,

„Север”, „Самсон”, „Песникињи” и „Опсада града” Маријана Јовелић се бави проблемима уметника, на првом месту проблемима уметничког стварања, али се дотиче и других поетолошких питања. *Зар ђесник / није ђобеђени вук / који се изврће / на леђа, / сјуишћа уши / и ошкрива / ђобеднику ѓрло? // Није ли ђесма / ђесак којим су / некада давно / ђоси- ђане арене / да би уишле / ђроливену крв?* – читамо у песми „Арена”. У песми „Плићак” песникиња је свесна свог поетског поступка: *Ја ђи- ђем / као да јашем: // Пођлед ми луђћа / у свим ђравцима, / глава не.* И заиста је тако: поетске слике које нам нуди Маријана Јовелић су разноврсне, али је мисао усредсређена. Њена поређења понекад су презета из свакодневног живота, понекад из наших паганских обреда и празноверја, понекад су везана за науку или војну тактику, исто је и са метафорама. Све то њену поезију чини узбудљивом и новом. Однос песме и аутора јесте однос детета и мајке. У песми „Мачевалац” окончање стваралачког процеса се поистовећује са смрћу. А жеља да песма буде полако вођена и споро доречена, управо је *један / од начина да / се одложи / (њено) умирање.* Због тога нас и не узнемирује што су мисли расцепкане попут кратких и одсечних потеза берберина. Песник је тај који ће их својом усредсређеношћу склопити попут мозаика. Песма је нож у утроби песниковој који треба извадити да би живот био могућ. Тако се онај који ствара увек налази између две смрти: смрти песме, коју ће изазвати доводећи сваки стих у њој до коначног облика, и своје смрти која је неминовна уколико песму која га изнутра разара не избаци из себе и подари је свету. На срећу, песма има свој други живот, који започиње у читаоцу.

Још једно од питања које песникиња поставља јесте однос слободе и неслободе. Колико се може бити слободан везаних руку? Где је граница чији прелазак значи ослобођење? Може ли се уживати у неслободи? *Слобода јесте ђоложај / наших везаних руку* – каже она. Страх од ропства је некада прикривено, некада отворено, али стално присутан, чак и онда када лирско ја показује највише снаге и храбрости. Безусловно потчињавање („Плићак”) оно је на шта се не може пристати. Због те жеђи за слободом песникиња се често поистовећује са птицама којима није место у кавезу.

Можда зато што је изучавајући историју свикла на ратове, можда зато што је као водич кроз поставке Музеја војске Србије често у контакту с оружјем, макар то било и само на сликама, а можда што је жена о којој пева не само мајка већ и ратница, у поезији Маријане Јовелић често чујемо звецкање оружја: пушке, кундаци, бритве... и оно што уз оружје иде: пуцањ, метак, хитац: *Не ђосиавља се / образ на кундак. // Образ је ђај / који носи кундак* („Кондор”); *Веишћ је онај / стирилац који / може да ођали / из ђушке / у ђренушћу између / два ошћуцаја*

срца („Бритва”); *Кад се повлачиш, / на месечини / заклањаш оружје: // Сакриваш одблеске / мешала да те не одају („Занат”); Кад райник са војском / заузима положај / исеред непријатеља, / држи се сунца, / и увек остаје / у долини („Парфем”)*... Примере можемо наћи у безмало свакој песми ове књиге. Ту су још ловци и стрелци, ратнице, Амазонке и стражари под оружјем. Једну од претњи представља и отров, најчешће змијски (песме „Рубикова коцка”, „Сизиф”...). Али све оно што је претеће може се искористити и за одбрану властитог достојанства. Зато ниједан од ових мотива не може да се узме једнозначно. Напротив, уздигнути су до симбола који из песме у песму добијају све богатије значење.

Поред мотива преузетих из света војевања, за које нас Маријана Јовелић уверава да није само мушки посао, чест мотив представљају и различити пагански обреди и веровања (прекривање огледала, веровање у моћи сна), али ту су и ликови из грчке митологије (Медеја, Амазонке), Библије (Самсон, Јуда...), песници (Бодлер, Цветајева), па и књижевни ликови (Дон Кихот). Ипак се чешће од свега помињу животиње. Ова поезија је пренасељена птицама (кондор, колибри, соко...), вуковима, псима, али и змијама, рибама и шкољкама. И управо овакво мешање и комбиновање мотива даје драж стиховима збирке *Кондор*, којима би се могло замерити само то што обилују присвојним придевима. Њиховим умеренијим коришћењем, поједине песме би били снажније и упечатљивије. Још једна од замерки је и пречесто осамостаљивање зависних реченица. Истина је да ауторка на тај начин својим стиховима омогућава знатно већи број смерова којима би се могло кренути у тумачење, посебно што понекад остајемо у недоумици да ли бисмо такву реченицу везали уз стихове који јој претходе или уз оне који следе, али то ипак не би смело да прерасте у манир. Те самосталне зависне реченице збуњују читаоца који ишчекује неки исход, чека глагол који ће одредити главну радњу, а он изостаје. Поигравање аутора са читаочевим очекивањима може бити ефектно, али кад се пречесто понавља, постаје иритантно. У таквој синтакси читалац може и да се изгуби. Али Маријана Јовелић је мајстор изневерених очекивања, што понекад веома успешно постиже онеобичавањем овешталних синтагми и фразеологизама (*што ми је последња бријива*).

Покушавајући да одреди свет и положај који у њему заузима песник (песник мушке снаге али женског сензибилитета) Маријана Јовелић нам је подарила четрдесет песама које одишу снагом и аутентичношћу, песама које заиста вреди прочитати.